

เจดีย์หมายเลข 3 วัดอุโมงค์ในเมืองเชียงใหม่

อิทธิพลศิลปะพุกามในยุคต้นของล้านนา

อาจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์

1. ประวัติความเป็นมาของวัดอุโมงค์

1.1 ที่ตั้ง วัดอุโมงค์ตั้งอยู่ในเขตกำแพงเมืองเชียงใหม่ ด้านทิศตะวันออก ต.ศรีภูมิ จ.เชียงใหม่ (แผนผังที่ 1)

1.2 ส่วนประกอบของวัด¹ ประกอบด้วย

1. วิหาร 1 หลัง (หมายเลข 1)
2. เจดีย์ อยู่ด้านหลังวิหาร 1 องค์ (หมายเลข 2)
3. เจดีย์ อยู่ด้านทิศใต้ของวิหาร 1 องค์ (หมายเลข 3)
4. โบสถ์

1.3 ประวัติความเป็นมา

วัดอุโมงค์ในเมืองเชียงใหม่มีอยู่ 2 แห่งคือ วัดอุโมงค์² ในเขตกำแพงเมืองเชียงใหม่ด้านทิศตะวันออก กับอีกวัดหนึ่งอยู่นอกกำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ บางครั้งวัดนี้เรียกว่า “วัดอุโมงค์เถรจันทร์” หรือถ้ำเถรจันทร์³ ตามตำนานกล่าวว่าแต่เดิมวัดอุโมงค์ทั้งในเมืองและนอกเมืองมีเจ้าอาวาสร่วมกันเพียงองค์เดียว คือ พระมหาเถรจันทร์ การที่พระมหาเถรมีพระอารามถึง 2 แห่งนั้น กล่าวกันว่าเนื่องจากสติของท่านไม่สู้เป็นปกติเวลาสติอารมณ์ดีก็อยู่วัดในเมือง เวลาไม่ปกติก็จะไปอยู่วัดนอกเมือง มหาเถรนี้เป็นที่เคารพนับถือของประชาชนมาก รวมทั้งเป็นที่เคารพของพระเจ้ากือนาด้วย ภายหลังพระเจ้ากือนา

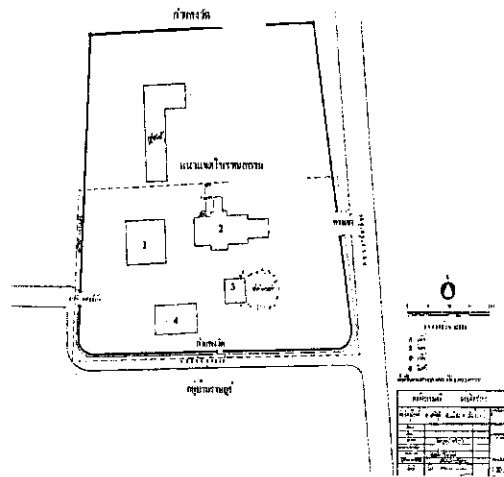
¹ อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

² กรมศิลปากร การขึ้นทะเบียนโบราณสถานภาคเหนือ, กรมศิลปากรดำเนินการพิมพ์ 2525 หน้า 43 และดูแผนผังหน้า 70.

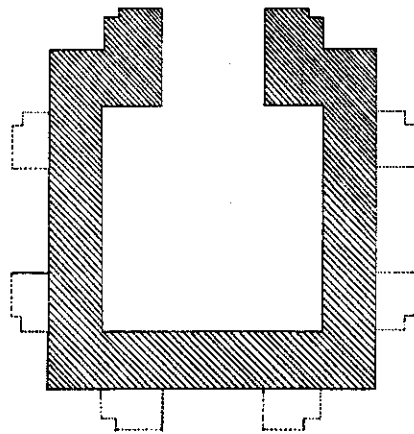
³ ได้เรียกวัดอุโมงค์ในเมืองว่า วัดอุโมงค์ และเรียกวัดนอกเมืองว่า วัดอุโมงค์เถรจันทร์. กรมศิลปากร เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

⁴ ชุ่ม ณ บางช้าง นำชมโบราณวัตถุสถานในจังหวัดเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กาศาสนา, 2516), หน้า 27

จึงทรงสร้างกุฎีได้คืนที่เจดีย์วัดอุโมงค์นอกเมืองให้พระมหาเถรอยู่⁴ หลักฐานเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดอุโมงค์นี้มีกล่าวไว้ในตำนานอุปัศตรจันทร์⁵ และปรากฏในบันทึกมหาหมื่นวัดหอธรรม (รวมเป็นวัดเจดีย์หลวง) ซึ่งกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพระมหาเถรจันทร์และการสร้างวัดอุโมงค์นอกเมืองในสมัยพระเจ้าเกื้อนา⁶

แผนผังที่ 1 บริเวณวัดอุโมงค์ ต.ศรีภูมิ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
จากหนังสือการขึ้นทะเบียนโบราณสถานภาคเหนือ

แผนผังที่ 2 เจดีย์หมายเลข 3 วัดอุโมงค์ ต.ศรีภูมิ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

⁴ ชุ่ม ฅ บางช้าง. เรื่องเดียวกัน, หน้า 27

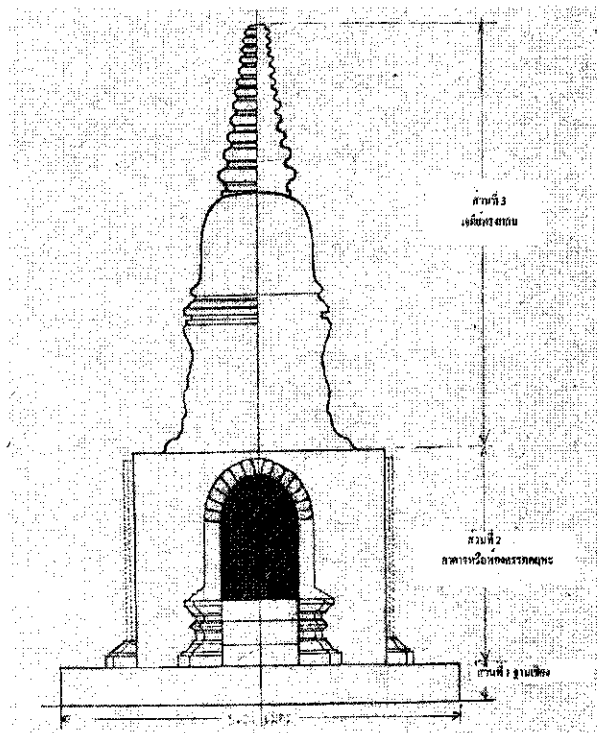
⁵ สงวน โชติสุขรัตน์. ตำนานเมืองเหนือ, (พระนคร : โรงพิมพ์แม่บ้านการเรือน, 2508) หน้า 363.

⁶ ชุ่ม ฅ บางช้าง. เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

ในหนังสือ การขึ้นทะเบียนโบราณสถานในจังหวัดภาคเหนือได้กำหนดอายุโบราณสถานในเขตวัดอุโมงค์ในเมืองไว้ดังนี้ คือ

1. วิหาร (หมายเลข 1) เป็นสถาปัตยกรรมท้องถิ่นของล้านนา สร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 24 – 25
2. เจดีย์องค์ที่อยู่ด้านหลังวิหาร (หมายเลข 2) เป็นสถาปัตยกรรมที่มีแบบอย่างการก่อสร้างประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 21 – 22
3. เจดีย์องค์ที่อยู่ด้านทิศใต้ของวิหาร (หมายเลข 3) อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19

2. วิเคราะห์รูปเจดีย์หมายเลข 3 วัดอุโมงค์ (ดูรายละเอียดที่ 1, แผนผังที่ 2)

ลายเส้นที่ 1 แสดงรูปแบบเจดีย์วัดอุโมงค์ (หมายเลข 3)

“เป็นโบราณสถานที่สำคัญที่สุดของวัดอุโมงค์เนื่องจากมีแบบแผนทางศิลปกรรมที่คิดแปลกไปจากแบบแผนของเจดีย์ที่พบทั่วไปไปในเชียงใหม่และแบบอย่างการก่อสร้างบางประการตำแหน่งและลักษณะขององค์ระฆังขนาดและส่วนฐานทำให้อาจสันนิฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นจริงเจดีย์องค์นี้จะเป็นแบบอย่าง

ที่เป็นตัวแทนของโบราณสถานที่มีอายุเก่ากว่าแคว้นล้านนาที่เริ่มขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 19 ทั้งนี้เพราะไม่ค่อยจะพบโบราณวัตถุสถานใดในศิลปะแบบล้านนาที่จะมีอายุเก่าแก่กว่านี้”⁷ (รูปที่ 1)

รูปที่ 1 เจดีย์หมายเลข 3 วัดอุโมงค์ (เชียงใหม่)

เกี่ยวกับเจดีย์ หมายเลข 3 นี้ ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ ได้เรียกว่าวัดอุโมงค์อารยมณฑล เป็นลักษณะของวิหารมียอดทรงสถูปซึ่งสืบมาจากอินเดีย แบบปาละ นิยมแพร่หลายอย่างมาก ในเมืองพุกามเชื่อว่ามีแห่งเดียวในเชียงใหม่⁸ คำว่า “อุโมงค์” น่าจะหมายถึงทางเดิน ประตักมณที่มีหลังคารอบห้องครรภคฤหะ หรือห้องที่ประดิษฐานพระประธานจัดเป็น ศิลปกรรมในภาคเหนือระหว่าง พ.ศ. 1900 – 1950⁹

ลักษณะของเจดีย์ที่มีอาคารเป็นห้องสี่เหลี่ยม ส่วนบนเป็นสถูปนี้ ในพม่าเรียกว่า “วิหาร” ในความเข้าใจที่มาปรากฏในล้านนา นิยมเรียกว่า พระธาตุ หรือธาตุเจดีย์ ดังนั้น เพื่อเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปจะเรียกเจดีย์หมายเลข 3 วัดอุโมงค์นี้ว่า “เจดีย์”

⁷ กรมศิลปากร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

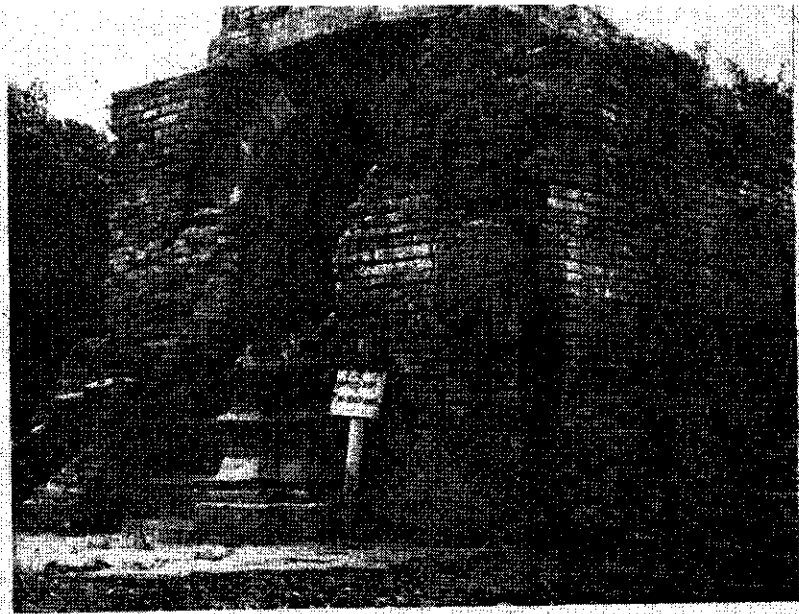
⁸ พิริยะ ไกรฤกษ์, ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย ฉบับคู่มือนักศึกษา, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์ การพิมพ์, 2528) หน้า 173.

⁹ พิริยะ ไกรฤกษ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 171.

รูปแบบของเจดีย์หมายเลข 3 วัดอุโมงค์มีส่วนประกอบที่สำคัญ 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ฐานเชิงเป็นฐานเชิงของอาคารรองรับส่วนที่เป็นเจดีย์ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งยื่นออกมาจะเป็นส่วนฐานของอาคารอีกหลังหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ด้านหน้า โดยใช้ฐานเชิงร่วมกันอยู่ ส่วนนี้ชำรุดมากจึงไม่สามารถศึกษารายละเอียดได้มากนัก

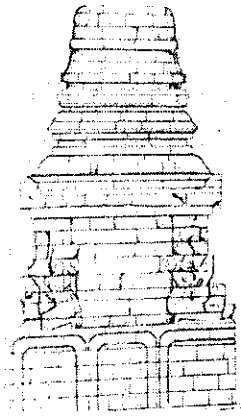
ส่วนที่ 2 ส่วนของห้องครรภคฤหะ หรือวิหาร มีลักษณะเป็นห้องสี่เหลี่ยมมีจระนำซุ้มประดับทั้งสี่ด้าน ด้านหน้าจะเป็นประตูทางเข้า ส่วนนี้ยกพื้นสูงมีบันไดทางขึ้นเข้าไปภายในได้ส่วนอีก 3 ด้านเป็นจระนำซุ้มประดับติดกับผนังไม่มีทางเข้าซึ่งชำรุดมากประกอบด้วยซุ้มซ้อนกัน 2 ชั้น ส่วนฐานเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ซุ้มและกรอบประตูจะแยกออกจากกัน ลักษณะส่วนบนของซุ้มไม่ปรากฏหลักฐานแต่ส่วนของกรอบประตูนั้นมีลักษณะพิเศษ คือ เทคนิคการก่ออิฐเป็นวงโค้งแบบ True Arched หรือ Roman Arch เทคนิคแบบนี้จะปรากฏขึ้นที่พม่าเท่านั้นไม่เป็นที่รู้จักกันในศิลปะของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การก่ออิฐเป็นวงโค้งของเจดีย์วัดอุโมงค์องค์นี้จะวางโดยหันด้านหน้าของอิฐออกด้านนอกไม่ได้หันส่วนของความหนาหรือด้านสันออก เชื่อว่าสามารถรับน้ำหนักของส่วนหลังคาได้เป็นอย่างดี (รูปที่ 2)

รูปที่ 2 ลักษณะซุ้มและการก่ออิฐเป็นวงโค้ง

ส่วนที่ 3 เจดีย์ทรงกลมเหนืออาคารสี่เหลี่ยม แบ่งออกเป็น

1. ส่วนฐานรองรับองค์ระฆัง ส่วนนี้ชำรุดมาก อาจสันนิษฐานได้ว่าเป็น ส่วนของซุทธฐานบัวซ้อนกัน หรือ ซุทธฐานบัวถลา ซึ่งส่วนของชั้นบัวถลาซึ่งปรากฏอยู่ 1 ชั้น ได้องค์ระฆัง รูปแบบที่ชำรุดไปอาจเป็นส่วนของบัวถลาซ้อนกันก็อาจเป็นได้ เปรียบเทียบ ได้กับชั้นบัวถลาของเจดีย์จำลองที่วิหารนันพญา (Nanpaya Temple) (รูปที่ 3)

รูปที่ 3 เจดีย์จำลองที่วิหารนันพญา (Nanpaya Temple)
เมืองพุกาม ประเทศพม่า

2. องค์ระฆัง เป็นองค์ระฆังในผังกลมไม่มีสายรัดองค์ระฆัง

3. ส่วนยอด ส่วนยอดเหนือองค์ระฆัง ไม่มีบัลลังก์เป็นลักษณะของชั้นมาลัยเถา ซึ่งทำซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป อย่างไรก็ตามส่วนชั้นล่างสุดของมาลัยเถาเหนือองค์ระฆัง ยังคงมีลักษณะคล้ายกับส่วนของบัลลังก์ปรากฏอยู่ รูปแบบของเจดีย์ที่ไม่มีบัลลังก์นี้ไม่เคย ปรากฏในล้านนาหรือสุโขทัยแต่เป็นรูปแบบซึ่งเกิดขึ้นที่พุกาม เช่น เจดีย์แบบพระเจ้าอนิรุท (Aniruddha Style) ความแตกต่างของบัลลังก์ คือ เจดีย์ทรงลังกานิยมทำบัลลังก์อยู่ใน ผังสี่เหลี่ยม ศิลปะแบบปาละนิยมบัลลังก์ย่อมุม ส่วนเจดีย์แบบปยูจะมียอดแหลม เป็นลักษณะคล้ายฉัตร อาจเป็นไปได้ที่เจดีย์แบบพระเจ้าอนิรุทนี้เกิดจากการผสมผสานกันขึ้น ระหว่างเจดีย์แบบปยู กับเจดีย์แบบเก่า (Old Style) ซึ่งเป็นเจดีย์แบบไม่มีบัลลังก์ ส่วนยอดของ เจดีย์วัดอุโมงค์นี้ น่าจะได้รับแบบอย่างมาจากเจดีย์ที่ไม่มีบัลลังก์หรือผสมกันกับแบบปาละ แต่ก็มีลักษณะบางส่วนที่เกิดขึ้นเองแล้ว

3. ที่มาของรูปแบบเจดีย์

3.1 การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบกับสถาปัตยกรรมของพม่า

สถาปัตยกรรมพม่านั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ สถูป หรือ Pagoda กับวิหาร (Temple) ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ ได้แบ่งสถาปัตยกรรมแบบเจดีย์ออกเป็น 4 แบบ คือ เจดีย์แบบปยู, แบบปาละ, แบบลังกา และแบบพม่า ส่วนวิหารแบ่งออกเป็น 3 แบบคือ วิหารแบบปยู, วิหารแบบพม่า และวิหารแบบอินเดีย¹⁰

สำหรับแผนผังของวิหารแยกออกได้เป็น 2 แบบ แบบที่มีมาตั้งแต่สมัยแรก เช่นที่เมืองศรีเกษตร คือวิหารซึ่งมีห้องกลางบางครั้งมีมุขทางด้านหน้ามีทางเดินโดยรอบหรือเป็นห้องที่มีเสารองรับยอดอยู่ตรงกลาง เสานี้อาจเป็นแท่งทึบหรือเจาะเป็นคูหาประกอบและได้มีวิวัฒนาการไปในพุกาม เช่นที่วิหารนากายน (Nagayon) มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสหรือสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีมุขด้านหน้า วิหารอนันตะ (Ananda) มีแผนผังเป็นรูปกากบาทและวิหารถัพินนุ (Thabyinnyu) ส่วนของหลังคาแบ่งเป็นหลังคาทรงคิระประดับเป็นยอดซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากสถาปัตยกรรมในแคว้นโอริสสา (Orissa) ของประเทศอินเดียหรือบางครั้งมีหลังคาเป็นรูปสถูป เช่นวิหารเบเบ (Bebe Temple) ที่เมืองศรีเกษตร (รูปที่ 5)

รูปแบบของสถาปัตยกรรมที่วัดอุโมงค์มีความใกล้เคียงกับสถาปัตยกรรมแบบวิหารที่หลังคาเป็นยอดสถูป ซึ่งได้แก่ วิหารเบเบ วิหารเซกูตะวันออก (East Zegu Temple) วิหารเลมเยธนา (Lemyethna Temple) วิหารเหล่านี้จัดอยู่ในวัฒนธรรมแบบปยูที่เมืองศรีเกษตร หรือเมืองแปร ในพุทธศตวรรษที่ 12 - 13¹¹ ลักษณะที่สำคัญของวิหารแบบนี้คือมีคูหาเดียว แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมไม่ทำประตูสูง รูปแบบที่เจดีย์วัดอุโมงค์มีความใกล้เคียงมากที่สุดได้แก่วิหารเบเบซึ่งเป็นอาคารขนาดเล็กมีคูหาเพียงคูหาเดียว แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมมีประตูทางเข้าทางด้านตะวันออกและประตูหลอก 3 ด้าน ประตูทางเข้ามีซุ้มประดับที่ประตูหลอกมีซุ้มประดับติดผนังและมีเสาอิงหรือเสาประดับติดผนังภายในผนังด้านตะวันตกมีแผ่นหินรับน้ำหนัก (Stone Slab Bearing) ขอบประตูภายนอกทำเป็นวงโค้ง (Arched Doors) ภายในวงโค้งเจาะเว้าเข้าไปในกำแพง โครงสร้างแบบนี้เป็นต้นแบบ

¹⁰ พิริยะ ไกรฤกษ์. คำบรรยายวิชาโบราณคดีประเทศไทยใกล้เคียง (พม่า) ครั้งที่ 17 (คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, กันยายน, 2517), อุดตานา, หน้า 1 - 2.

¹¹ G.H.Luce. *Old Burma Early Pagam*, Vlo. 1 (New York : Artibus Asiae and the Institute of Fine Arts, New York University, 1970), p. 282.

ของวิหารในระยะแรกของพุกาม¹² วิหารเชกุกะวันออกมีบันได้ทางขึ้นทางทิศตะวันออกและมีหน้าต่าง 3 ด้าน ฝาผนังประดับด้วยมุขซึ่งยื่นออกและมีหน้าต่าง 3 ด้าน ฝาผนังประดับด้วยมุขซึ่งยื่นออกมาไม่มากนัก 3 มุข และมีซุ้มจำลอง 2 ชั้น ส่วนวิหารเต็มเขตนภายในมีแท่งเสาสี่เหลี่ยมรองรับน้ำหนักอยู่ตรงกลาง

สำหรับการก่ออิฐกรอบประตูเป็นวงโค้ง ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่เกิดขึ้นในพม่า โดยพบที่ ปยูนั้น น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียสมัยคุปตะ อินเดียคงรับมาจากเปอร์เซีย สมัยราชวงศ์ซาสานี (Sassanid พ.ศ. 769 – 1195)¹³ อย่างไรก็ตามการก่อวงโค้งแบบนี้มีปรากฏมาแล้วในจีนเช่นกันจึงเป็นไปได้ที่อาจรับมาจากจีนอีกทางหนึ่ง¹⁴

ส่วนยอดของวิหารในกลุ่มนี้โดยเฉพาะที่วิหารเบเบ มียอดเป็นสถูปทรงระฆังยอดขำรุคซึ่งน่าจะเป็นสถูปแบบที่ปรากฏที่เมืองศรีเกษตรเช่น พญาคี (Payagyi Pagoda) รูปแบบสถูปหรือเจดีย์ระฆังในพม่าที่ปรากฏขึ้นที่พุกามจะแยกออกเป็น 2 ถึง 3 ลักษณะใหญ่ๆ คือ ลักษณะเจดีย์แบบเก่า (Old Style) (ดูลายเส้นที่ 2) เป็นแบบที่ได้รับอิทธิพลศิลปะปาละ เช่นมีบัลลังก์ย่อมุม ส่วนอื่นๆ นั้นมีลักษณะใกล้เคียงกัน (ลายเส้นที่ 3)⁹ ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งคือเจดีย์ระฆังแบบลังกาเช่นที่ เจดีย์ฉบัฏหรือสพาดะ (Spada Pagoda) เป็นเจดีย์ที่มีบัลลังก์สี่เหลี่ยมไม่ย่อมุมซึ่งเป็นลักษณะที่ปรากฏในลังกา เจดีย์องค์นี้สร้างขึ้นโดยภิกษุ ฉบัฏุต (Chapata) ผู้เดินทางไปสืบศาสนาในลังกาและได้ขึ้นไปเผยแพร่ศาสนาตั้งถาวรที่ในพุกาม แสดงถึงการติดต่อระหว่างลังกากับพุกาม¹⁰

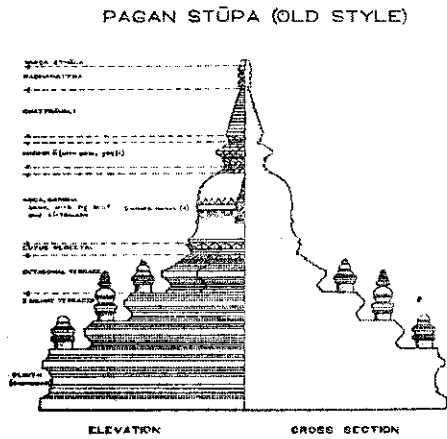
¹² Aung Thaw. **Historical Sites in Burma**, (Rangoon : The Ministry of Union Culture Government of the Union of Burma 1972) p. 20.

¹³ พริยะ ไกรฤกษ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

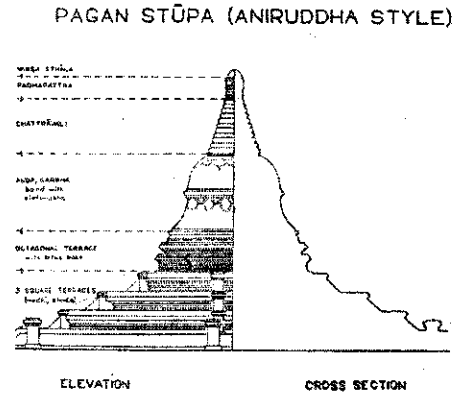
¹⁴ พรพรรณ เลหาสิรินาด “ความสัมพันธ์ของ มอญ, พม่า และสุโขทัย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 – 20” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร 2517), หน้า 196.

⁹ GH.Luce, ob. Cit. Fig. 454, a,b.

¹⁰ Ministry of Union Culture Revolvntianary Govt. of the Union of Burma. **Pitorial Guide to Pagan**,(Rangoon : Printed at The Universities Press Institute of Economic Builging University Estate, 1971) p. 8.

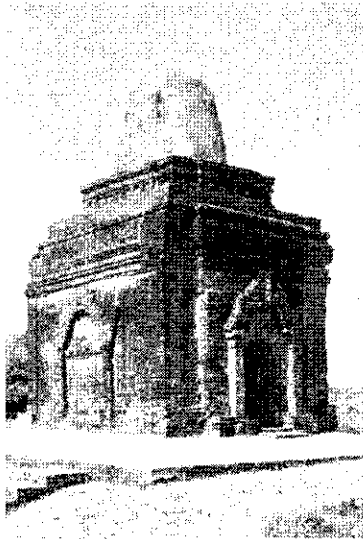

ลายเส้นที่ 2 เจดีย์แบบเก่า (Old Style)
อิทธิพลปาละ ในพุกาม

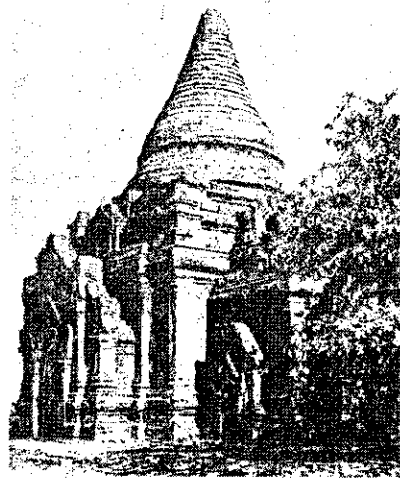

ลายเส้นที่ 3 เจดีย์แบบเก่า (Old Style)
อิทธิพลปาละ ในพุกาม

รูปแบบของวิหารยอดสถูปของพยูนี้ น่าจะเป็นต้นแบบของวิหารที่เกิดขึ้นในพุกามแต่
ในพุกามได้มีวิวัฒนาการด้านรูปแบบไปอย่างมาก เช่นวิหารลัทพินนทู ส่วนรูปแบบที่
ยอดสถูปยังคงเป็นระฆังอยู่ได้แก่ วิหารกอดอogy (Kôndowgyi Temple) (รูปที่ 5) สร้างใน
ราวพุทธศตวรรษที่ 18¹¹ วิหารปโตตัมยะ (Patothemya Temple) หรือวิหารอบเขาดานะ
(Abeyadana Temple) เป็นต้น

รูปที่ 4 วิหารเบเบ เมืองศรีเกษตร
ประเทศพม่า

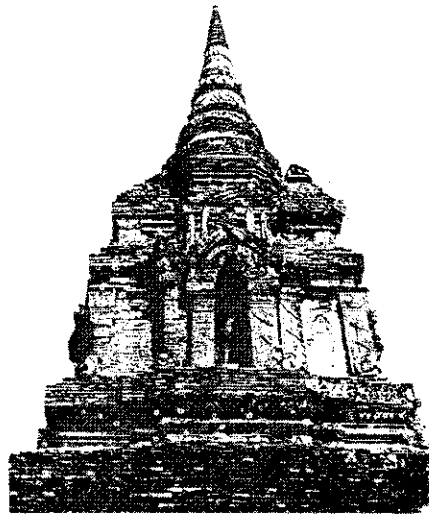

รูปที่ 5 วิหารกอดอogy (Kondawqyi Temple)
เมืองพุกาม ประเทศพม่า

¹¹ Ibid.p.5.

3.2 ลักษณะของสถาปัตยกรรมพม่าที่มาปรากฏในล้านนา

สถาปัตยกรรมล้านนาที่มีลักษณะบางอย่างใกล้เคียงกับศิลปะพม่าปรากฏอยู่ได้แก่ที่ วัดป่าสัก เมืองเชียงแสน จ.เชียงราย เจดีย์เชียงยัน วัดพระธาตุหริภุญชัย เจดีย์วัดพระยืน อ.เมือง วัดเกาะกลาง (หนองคู) อ.ป่าซาง จ.ลำพูน เจดีย์วัดอุโมงค์เถรจันทร์ ต.สุเทพและเจดีย์ วัดอุโมงค์ (เจดีย์หมายเลข 3) อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ที่สามารถกล่าวได้คือ เจดีย์วัดป่าสัก (รูปที่ 6) และเจดีย์วัดเชียงยัน มีซุ้มเคล็ก (Clec) ลักษณะคล้ายหักเพกากับลักษณะของการประดับเจดีย์จำลองขนาดเล็ก (สตูป 2) ที่เหนือเรือนธาตุรวมทั้งส่วนยอดขององค์เจดีย์ ระฆังที่ไม่มีบัลลังก์น่าจะเป็นลักษณะหนึ่งที่ได้รับมาจากพม่า เจดีย์เชียงยันนั้นแม้ว่าจะมีประวัติ กล่าวถึงมาแล้วตั้งแต่สมัยหริภุญชัย แต่ได้รับการบูรณะจนรูปแบบอาจเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ในสมัยหลังส่วนเจดีย์วัดป่าสักนั้นมีประวัติว่าสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าแสนภู¹² อยู่ในกลุ่มเจดีย์แบบมีเรือนธาตุซึ่งจัดเป็นเจดีย์รุ่นแรกๆ ที่เกิดขึ้นในล้านนา¹³ ส่วนเจดีย์อื่นที่อยู่ในกลุ่มนี้ ได้แก่ เจดีย์สองพี่น้องเมืองเชียงแสน เป็นต้น

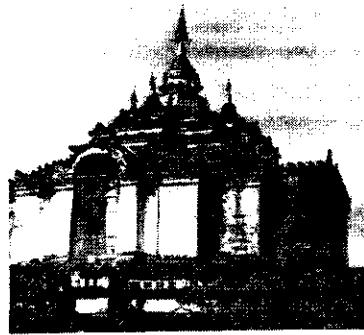

รูปที่ 6 เจดีย์วัดป่าสัก เมืองเชียงแสน

¹² กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารภาคที่ 61, (พิมพ์ครั้งที่ 3), (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนชม, 2516), หน้า 149.

¹³ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, "วัดสะคือเมือง : การบูรณะและความรู้จากข้อมูลใหม่," ล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : ทิพย์เนตรการพิมพ์, 2527), ภาคผนวก, หน้า 57.

จึงอาจกล่าวได้ว่าเจดีย์ในกลุ่มนี้มีอายุอยู่ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 19 แต่ลักษณะของเจดีย์วัดป่าสักมีการผสมผสานกันแล้วระหว่างศิลปะทวารวดี และศิลปะพม่าแบบพุกาม วัดพระยืนกล่าวว่ามีมาแล้วตั้งแต่สมัยทวารวดี (รูปที่ 7) แต่องค์ที่ปรากฏในปัจจุบันสร้างขึ้นใหม่โดยเจ้าอินทขยศ เจ้าผู้ครองเมืองลำพูน โดยสร้างครอบองค์เดิมไว้ภายใน เป็นรูปแบบที่สร้างเลียนแบบพุกามของพม่าในราวพุทธศตวรรษที่ 17 เช่น วิหารอนันตเจดีย์ แต่ไม่มีมณฑปมุขทางเข้าทั้ง 4 ด้าน

รูปที่ 7 เจดีย์วัดพระยืน อ.เมือง จ.ลำพูน

เจดีย์วัดเกาะกลาง (หนองคู) เป็นวัดร้างไม่มีประวัติความเป็นมาจากรูปแบบที่ปรากฏเป็นวิหารยอดสถาปัตยกรรมเดียวกับของพม่า มีอาคารในผังสี่เหลี่ยม ส่วนบนเป็นเจดีย์ระฆังด้านหน้ามีซุ้มประตูทางเข้า อีก 3 ด้านเป็นซุ้มประดับติดกับผนังลักษณะของเจดีย์แบบนี้เปรียบเทียบกับได้กับวิหารกอดอกยี (Kondogyi Temple) และวิหารนันทมันยะ (Nandamanya) ที่เมืองพุกามสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 18¹⁴ นอกจากนี้ห่างออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเจดีย์องค์นี้ยังปรากฏสถาปัตยกรรมหรืออาคารขนาดเล็ก ที่มีส่วนกลางอาคารเป็นแท่งเสาสี่เหลี่ยมรับน้ำหนักหลังคาซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของเทคนิคการก่อสร้างของพม่า¹⁵ เช่นที่วิหารมอญ (Mon Temple) อีกแห่งหนึ่งคือ เจดีย์วัดอุโมงค์เถรจันทร์ (นอกเมือง) มีรูปทรงของเจดีย์ใกล้เคียงกับเจดีย์สถาปะ ของพุกามมากวัดนี้มีประวัติความเป็นมาว่ามีมาแล้วตั้งแต่สมัยพระยามังราย ชื่อว่าวัดไผ่ 11 กอ¹⁶ ต่อมาในสมัยพระเจ้ากือนากกล่าวว่า

¹⁴ Ministry of union Culture Revolutionary Govt. ob.cit.P. 56.

¹⁵ ความเห็นของ ศ.ดร.สันติ เล็กสุขุม.

¹⁶ ชุ่ม ณ บางช้าง, เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

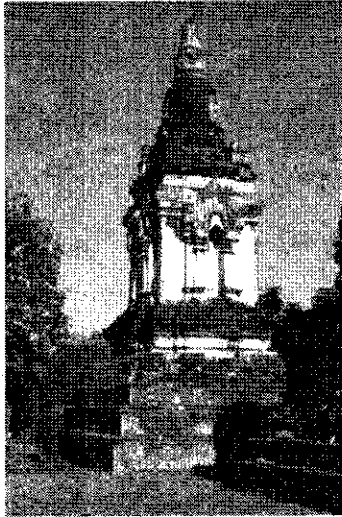
‘ได้สร้างอุโมงค์ให้มหาเถรจันทร์อยู่’¹⁷ เนื่องจากลักษณะที่ใกล้เคียงกับเจดีย์สพาคะทำให้ อาจสันนิษฐานได้ว่าเป็นการจำลองสถูปลังกา ปรากฏในพุกามโดยภิกษุณีภูตคังที่กล่าวแล้ว ต่อมาามีภิกษุจากสุโขทัย คือ พระสมณเถระได้ไปศึกษาศาสนาลังกาวงศ์ จากเมืองพัน (เกาะตะมะ) กลับไปเผยแพร่ในสุโขทัยและพระเจ้าก็โอนำได้อารามมาให้ขึ้นไปเผยแพร่ยัง ล้านนา¹⁸ แม้ว่าทางล้านนาจะรับลังกาวงศ์ผ่านมาทางสุโขทัย แต่จากรูปแบบของวัดอุโมงค์ ที่คล้ายกับต้นแบบที่พุกามอย่างมากนี้ น่าจะเกิดขึ้นจากการรับรูปแบบโดยตรงทางหนึ่งด้วย ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงการตื่นตัวทางศาสนาลังกาวงศ์ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 20

3.3 สถาปัตยกรรมของพม่าที่ปรากฏในสุโขทัย

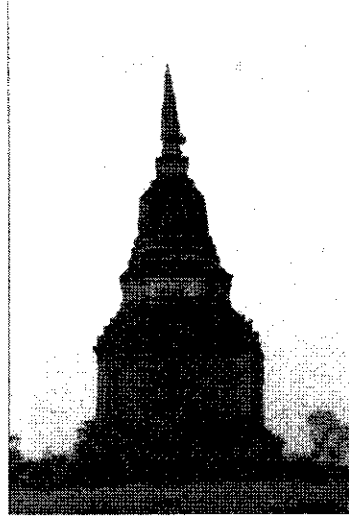
รูปแบบทางศิลปะพม่าที่ปรากฏในสุโขทัยนั้น ส่วนใหญ่ปรากฏในลักษณะของ เครื่องประดับตกแต่งจะมีส่วนที่เป็นสถาปัตยกรรมอยู่บ้างแต่มีลักษณะที่คลี่คลายรูปแบบ ไปแล้ว ที่ปรากฏเครื่องประดับตกแต่ง ได้แก่ เจดีย์รายในวัดเจดีย์เจ็ดแถว ศรีสัชนาลัย (รูปที่ 8) มีลักษณะเช่นเดียวกับวัดป่าสัก ลักษณะที่จัดเป็นแบบพม่า คือ การประดับเจดีย์ระฆัง ขนาดเล็ก(สถูป) ประดับเครื่องบน แผ่นผังเป็นทรงมณฑปมีซุ้มเจาะเป็นคานาเพื่อประดิษฐาน พระพุทธรูปภายในและมีฝักเพกาประดับอยู่เหนือซุ้มจรณะนำ นอกจากนี้ส่วนของอาคาร ที่น่าจะมีรูปแบบที่ใกล้เคียงกับพม่า เช่นอาคารที่เป็นมณฑป ที่วัดศรีชุม วัดตระพังทองหลวง เป็นต้น แม้ว่าส่วนยอดของมณฑปวัดศรีชุมจะไม่สามารถหาข้อยุติได้ว่ามีรูปทรงอย่างไร แต่ลักษณะของอาคารที่อยู่ในผังสี่เหลี่ยมภายในประดิษฐานพระพุทธรูป มีซุ้มประตูทางเข้า ด้านหน้าด้านเดียวรวมทั้งการเจาะช่องภายในผนังเหล่านี้ น่าจะมีสืบเนื่องมาจากลักษณะวิหาร ยอดสถูปของพม่าอีกแห่งหนึ่งที่ปรากฏลักษณะที่มีความใกล้เคียงคือ เจดีย์ที่วัดเจดีย์สูง (รูปที่ 9) นอกเมืองสุโขทัยด้านตะวันออกแต่ส่วนที่เป็นอาคารหรือเรือนธาตุนั้นไม่มีซุ้มประตู ทางเข้าและซุ้มประดับผนัง จึงเป็นลักษณะของเรือนธาตุส่วนบนเป็นเจดีย์ทรงกลมซึ่งเป็น รูปทรงของสุโขทัย

¹⁷ ชุ่ม ฌ บางช้าง, เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

¹⁸ รัตนปัญญาพระเถระ, ชินกาลมาลีปกรณ์, (พิมพ์ครั้งที่ 4) แปลโดย แสง มนวิฑูร ในงาน พระราชทานเพลิงศพ ศ.แสง มนวิฑูร, 2516, หน้า 107.

รูปที่ 8 เจดีย์ราย วัดเจดีย์เจ็ดแถว สุโขทัย

รูปที่ 9 เจดีย์วัดเจดีย์สูง เมืองเก่า สุโขทัย

จากรูปแบบศิลปะที่ปรากฏอิทธิพลของศิลปะพม่า นั้น จะพบว่ามีทั้งที่ยังคงลักษณะต้นแบบอยู่ เช่น ลักษณะของวิหารยอดสถาปัตยกรรมที่เจดีย์หมายเลข 3 วัดอุโมงค์ (ในเมือง) เจดีย์วัดเกาะกลาง (หนองคู) เป็นต้น กับบางอย่างรับมาเฉพาะเครื่องประดับตกแต่ง เช่น ชุ่มเคล็ก เจดีย์จำลอง เป็นต้น ในบรรดารูปแบบอิทธิพลของพม่าที่กล่าวถึง ดูเหมือนว่าเจดีย์ที่วัดอุโมงค์ ที่ทำการศึกษา นี้ กับอีกแห่งหนึ่งคือเจดีย์วัดเกาะกลาง มีลักษณะที่ยังคงใกล้เคียงกับต้นแบบในพม่ามากที่สุด โดยเฉพาะที่เจดีย์วัดอุโมงค์ มีบางส่วนที่อาจมีวิวัฒนาการไปบ้าง ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากรูปแบบที่มีขนาดเล็กลง กับการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเกิดขึ้น

3.4 การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบระหว่าง เจดีย์วัดอุโมงค์กับวิหารแบบลักษณะที่ใกล้เคียงกัน คือ

1. รูปแบบของอาคารที่เป็นทรงสี่เหลี่ยมส่วนยอดเป็นทรงสถาป
2. ตัวอาคาร (วิหาร) มีทางเข้าทางเดียว (ด้านตะวันออก) อีกสามด้านเป็นประตูหลอกมีชุ่มประดับ
4. การก่ออิฐที่กรอบประตูเป็นวงโค้งแบบ Arched

มีข้อที่แตกต่างกันบางประการ คือ

1. ลักษณะของชุ่มปากประตูทางเข้าที่วิหารแบบ ทำเป็น 2 ชั้น เป็นชุ่มยอดแหลมเหนือขอบประตู ขอบประตูที่ทำเป็นรูปวงโค้งนั้นมีลักษณะเตี้ย ส่วน

ที่วัดอุโมงค์ซุ้มปากประตูมี 2 ชั้น เช่นกัน แต่ขอบประตูวงโค้ง ทำสูงขึ้นไปในระดับเดียวกับซุ้มแล้ว ประตูมีบันไดทางขึ้น

2. วิหารเบเบมีส่วนของเสาประดับผนัง (เสาอิง) แต่ที่เจดีย์วัดอุโมงค์ไม่ปรากฏหรืออาจชำรุดก็เป็นได้ ลักษณะการประดับเสานี้ได้พบที่วัดเจดีย์สองพี่น้อง เวียงปรีक्षा อ.เมืองเชียงแสน จ.เชียงราย อีกแห่งหนึ่งในล้านนา

3. ส่วนของสถูปหรือเจดีย์บนหลังคาที่วิหารเบเบทำเป็นส่วนของฐานเขียงซ้อนกันขึ้นไป ฐานรองรับองค์ระฆังเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยม โคครอบองค์ระฆังเป็นทรงกลมปางไม่ปรากฏส่วนยอดซึ่งอาจเป็นแบบเจดีย์ปยูในระยะแรก เช่นที่เจดีย์พญาคยี้ ดังกล่าวแล้ว

ส่วนเจดีย์วัดอุโมงค์ รูปทรงของเจดีย์ส่วนบนแตกต่างไปจากที่วิหารเบเบแล้ว ลักษณะเป็นเจดีย์ระฆังส่วนฐานชั้นล่างชำรุด จากส่วนของชั้นบัวเวลาที่ยังเหลืออยู่จึงอาจกล่าวได้ว่าส่วนที่ชำรุดอาจเป็นส่วนของชั้นบัวเวลา ส่วนองค์ระฆังที่ไม่มีบัวปลงก็มีส่วนยอดเป็นปล้องโฉนซึ่งเป็นลักษณะของเจดีย์แบบพุกาม แต่ลักษณะบางประการอาจทำให้สันนิษฐานได้ว่าเป็นการผสมกับแล้วระหว่างส่วนยอดของเจดีย์แบบเก่า (Old Style) กับแบบของพระเจ้าอนิรุท (Aniruddha Style)

จากการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบทำให้สามารถกล่าวถึงลักษณะของเจดีย์วัดอุโมงค์ที่มีรูปแบบของพม่า คือ

1. รูปทรงของเจดีย์ที่มีอาคารอยู่ในผังสี่เหลี่ยมส่วนยอดเป็นสถูป หรือเจดีย์
2. ลักษณะของแผนผังที่มีซุ้มประดับกรอบประตูทางเข้า ซึ่งมีทางเดียวกับจรณะนำซุ้มประดับผนังอีก 3 ด้าน
3. ลักษณะของเจดีย์ประดับหรืออาคาร เป็นเจดีย์แบบไม่มีบัวปลงซึ่งเป็นรูปแบบเฉพาะที่ปรากฏขึ้นในเจดีย์ทรงระฆังของพม่า ไม่ปรากฏในลังกา
4. เทคนิคของการก่ออิฐที่เป็นแบบวงโค้ง (Arched) การก่ออิฐแบบนี้ปรากฏในพม่าเพียงแห่งเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พม่าคงรับมาจากอินเดียสมัยคุปตะและอินเดียรับมาจากเปอร์เซีย นอกจากนี้ยังมีปรากฏในจีนอีกด้วยแต่อย่างไรก็ตามเทคนิคนี้ที่เกิดขึ้นในล้านนาคงได้รับมาจากพม่า พร้อมกับ รูปแบบของเจดีย์แบบนี้

4. การวิเคราะห์ศิลปะการกำหนดอายุ

จากรูปแบบของศิลปกรรมที่ปรากฏและตำนานที่กล่าวถึงทำให้อาจกล่าวได้ว่า อิทธิพลของศิลปะพม่าเข้ามาแล้วตั้งแต่สมัยทริภุญชัย ทั้งในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ และตำนานมูลศาสนา ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างทริภุญชัยกับเมืองสุวรรณวดี ในประเทศมอญ เกี่ยวกับการอพยพหนีอหิวาตกโรคของชาวทริภุญชัยไปยังเมืองสุวรรณวดี¹⁹ และมีรูปแบบของศิลปกรรมพม่าที่ปรากฏที่ทริภุญชัย ได้แก่ เครื่องประดับชู้ม (ฝักเพกา) เหนือชู้ม พระพุทธรูปที่วัดกู่กุด จ.ลำพูนฝักเพกามีลักษณะเป็นรูปแหลมสูง คล้ายชู้มเคล็ก (Clec) ในศิลปะพม่าแบบพุกามซึ่งต่างจากชู้มในศิลปะทวารวดี และชู้มในศิลปะขอม

ภายหลังจากพระยามังรายตีแคว้นทริภุญชัยได้และได้ย้ายเมืองมาตั้งที่เวียงกุมกามในปี พ.ศ. 1836²⁰ ช่วงนี้เองพระยามังรายได้เสด็จไปตีเมืองอังวะ และนำช่างกลอนและช่างหล่อมาไว้เมืองเชียงแสนและมาสร้างวัดในเวียงกุมกาม²¹ ในพงศาวดารพม่ามอญได้กล่าวถึงพระเจ้าแสนเมืองมาปกครองเมืองมอญ (เมาะตะมะ) ได้ยกทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ ได้ในปี พ.ศ. 1861²² ซึ่งประมาณได้ว่าตรงกับสมัยของพระเจ้าแสนภูของล้านนา ย่อมแสดงให้เห็นว่าในระยะเริ่มแรกของล้านนาได้มีการติดต่อระหว่างเมืองมอญและพุกามแล้ว

เกี่ยวกับหลักฐานการติดต่อทางด้านศาสนา มาปรากฏชัดเจนในสมัยของพระเจ้ากือนา พระองค์สนพระทัยในศาสนาลังกาวงศ์ โดยได้ส่งทูตไปยังสำนักอุทุมพรมหาสวามีในรัมมนาประเทศ (เมืองเมาะตะมะ) ได้มีพระอานนท์เถระเดินทางเข้ามาเผยแผ่ศาสนาในล้านนา²³ หลักฐานสำคัญทางด้านศิลปกรรมที่แสดงถึงศาสนาลังกาวงศ์ จากเมืองมอญหรือพุกามเข้ามาในล้านนา ได้แก่ เจดีย์วัดอุโมงค์เถรจันทร์ (นอกเมือง) ซึ่งมีรูปแบบใกล้เคียงกับเจดีย์สป่าคะของพุกามและมีประวัติว่าน่าจะสร้างขึ้นในสมัยของพระเจ้ากือนา ต่อมาศาสนาจากแหล่งเดียวกันนี้ได้รับการเผยแผ่โดยพระสุนเถระจากสุโขทัย

¹⁹ พระยาประชาภิจ กรจักร , พงศาวดารโยนก, (พิมพ์ครั้งที่ 7) , กรุงเทพฯ : บุรินทร์การพิมพ์, 2516, หน้า 204.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 259.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 261 - 264.

²² กรมศิลปากร, "พงศาวดารพม่ามอญ" ประชุมพงศาวดารภาคที่ 1 เล่ม 2 (พระนคร : อรุณสภา, 2506) หน้า 25.

²³ ศ.ดร.ประเสริฐ ณ นคร "สุโขทัย - อโยธยาและเชียงใหม่ในตำนานสิบห้าราชวงศ์" สารคดี ประเสริฐ ณ นคร ที่ระลึกในโอกาสที่ได้รับพระราชทานปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527 หน้า 107.

รูปแบบของเจดีย์ทรงระฆังแบบลังกาน่าจะกลึกลายไปเป็นกลุ่มเจดีย์ระฆังแบบล้านนาเกิดขึ้นภายหลังจากศาสนาลังกาวงศ์เข้าไปเผยแพร่ในสมัยพระเจ้ากือนา เจดีย์หมายเลข 2 ของวัดอุโมงค์ยังคงลักษณะของเจดีย์ระฆังแบบล้านนา คือ ส่วนฐานซึ่งเป็นฐานบัวซ้อนกัน 2 ฐาน เปรียบเทียบกับพระธาตุหริภุญชัย ซึ่งเป็นเจดีย์รูปแบบเฉพาะของล้านนามีอายุอยู่ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 20 แต่ส่วนชั้นฐานรองรับองค์ระฆังเป็นชั้นฐานบัวลดลวด ซ้อนกันในผัง 8 หรือ 10 เหลี่ยม ซึ่งเป็นรูปแบบของเจดีย์ที่เกิดขึ้นในรุ่นหลัง เช่น พระธาตุคอกยสุเทพมีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 21 แล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่าเจดีย์หมายเลข 2 วัดอุโมงค์ยังคงลักษณะแบบของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาอยู่บ้าง อาจสร้างขึ้นในสมัยของพระเจ้ากือนาตามตำนานที่กล่าวว่ามีมาแล้วตั้งแต่สมัยนั้น แต่รูปแบบของเจดีย์ โดยเฉพาะส่วนบนอาจได้รับการบูรณะในภายหลังช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 แล้ว

นอกจากหลักฐานด้านสถาปัตยกรรมแล้วได้พบพระพิมพ์ดินเผาสำริดสวมมงกุฎทรงเทริดที่เวียงท่ากานซึ่งคงได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะแบบพุกาม นอกจากนี้ยังพบเศียรเทวดาหรือกษัตริย์ ดินเผา ซึ่งค้นพบที่วัดประตูลี้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน สวมมงกุฎทรงเทริดห้ายอดลักษณะของกระบังหน้า (อุณหิต) และลายใบไม้ห้ายอดนี้เป็นที่นิยมกันอย่างมากในศิลปะพม่าที่เมืองพุกาม²⁴

จากความสัมพันธ์ทางด้านรูปแบบศิลปะดังที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าศิลปะพุกามได้เข้ามาแล้วตั้งแต่สมัยหริภุญชัย ที่เมืองลำพูน และบริเวณเมืองใกล้เคียง เช่น เวียงมโน เวียงท่ากาน อาจเป็นไปได้ที่เจดีย์วัดเกาะกลาง (หนองคู) ซึ่งอยู่ในบริเวณเดียวกันนี้ เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นถึงรูปแบบของสถาปัตยกรรมแบบพุกาม ที่มาปรากฏขึ้นในสมัยหริภุญชัย หรือ ในสมัยล้านนาในยุคแรก

จากรูปแบบของเจดีย์วัดอุโมงค์ที่ยังคงลักษณะใกล้เคียงกับต้นแบบ เจดีย์มอญแบบอยู่กับศิลปะแบบพุกามของพม่า ประกอบกับเจดีย์ที่เกิดขึ้นในล้านนา เช่น เจดีย์ทรงระฆังแบบล้านน่าน่าจะเกิดขึ้นในระยะหลังตั้งแต่สมัยพระเจ้ากือนาลงมา คือ เมื่อศาสนาลังกาวงศ์เข้าไปมีอิทธิพลแล้ว จึงทำให้อาจสันนิษฐานได้ว่ารูปแบบของเจดีย์หมายเลข 3 ที่วัดอุโมงค์นี้น่าจะเข้ามาในระยะเริ่มแรกของอาณาจักรล้านนา ซึ่งเป็นช่วงที่กำลังสร้างเมืองเชียงใหม่ศิลปกรรมยังคงรับรูปแบบของศิลปะหริภุญชัยทางหนึ่งกับอีกทางหนึ่งน่าจะรับรูปแบบมาจากพุกามโดยตรงหรือผ่านมาทางเมืองมอญตอนใต้ซึ่งอยู่ในราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 19

²⁴ พิริยะ ไกรฤกษ์. ประวัติศาสตร์ศิลปะฯ เรื่องเดียวกัน, หน้า 173

รูปแบบของเจดีย์หมายเลข 3 วัดอุโมงค์ น่าจะเป็นต้นแบบของเจดีย์แบบมีเรือนธาตุ ซึ่งจัดเป็นเจดีย์รุ่นแรกๆ ของล้านนาเช่น เจดีย์วัดป่าสัก เจดีย์วัดเจดีย์สองพี่น้อง เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่าเจดีย์แบบมีเรือนธาตุรุ่นแรกๆ ไม่มีปรากฏในเมืองเชียงใหม่ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกษัตริย์ผู้ปกครองล้านนามีพระราชนิยมในการปฏิสังขรณ์ศาสนาสถานเป็นอย่างมาก เป็นไปได้ที่รูปแบบของเจดีย์ แบบมีเรือนธาตุ หรือแม้แต่เจดีย์ที่เป็นวิหารยอดstupa ได้รับการบูรณะให้เปลี่ยนรูปไปแล้ว ซึ่งมีทั้งการรื้อ แล้วสร้างขึ้นใหม่ หรือการพอกทับให้เจดีย์มีองค์ใหญ่กว่าเดิม ซึ่งเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่น่าจะกล่าวได้ว่า รูปแบบของเจดีย์หมายเลข 3 นี้ เป็นเจดีย์ในรุ่นแรกที่ยังคงอยู่โดยไม่ได้รับการบูรณะภายหลังจึงจัดเป็นเจดีย์ที่รับอิทธิพลศิลปะพม่าในระยะแรกของล้านนาที่เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่อย่างแท้จริง

บทสรุป

จากรูปแบบของเจดีย์หมายเลข 3 วัดอุโมงค์ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้นจะเห็นได้ว่ามีรูปแบบใกล้เคียงกับศิลปะพม่า โดยรับมาจากศาสนาสถานที่เป็นวิหารยอดstupa ซึ่งมีมาแล้วตั้งแต่ในศิลปะมอญแบบปยู และมาปรากฏเป็นวิหารขนาดใหญ่ในศิลปะพม่าแบบพุกาม รูปแบบของเจดีย์วัดอุโมงค์ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับศิลปะพม่า คือ มีอาคาร หรือห้องครรภคฤหะอยู่ในผังสี่เหลี่ยมส่วนยอดเป็นstupa หรือเจดีย์แบบไม่มีบัลลังก์ มีประตูทางเข้าด้านเดียว มีซุ้มประดับ 3 ด้าน และมีการก่ออิฐแบบวงโค้ง (Arched) ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะพม่าเพียงแห่งเดียวในเอเชียอาคเนย์

ส่วนการเข้ามาของศิลปะพม่า น่าจะมีมาแล้วตั้งแต่สมัยทริภุญชัย เพราะได้พบลักษณะขององค์ประกอบ หรือส่วนประดับสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมด้านอื่นๆ ที่มีความใกล้เคียงกับศิลปะพุกามของพม่าการรับรูปแบบศิลปกรรมน่าจะสืบต่อมาจนถึงสมัยอาณาจักรล้านนาจึงอาจกล่าวได้ว่าในระยะเริ่มแรกของอาณาจักรล้านนา นี้ คงรับอิทธิพลศิลปกรรมมาสองทาง คือ จากแคว้นทริภุญชัย ซึ่งมีอยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว กับ อิทธิพลภายนอกที่สำคัญ คือ ศิลปะพุกามของพม่า

ดังนั้นรูปแบบของเจดีย์หมายเลข 3 วัดอุโมงค์ จึงน่าจะเป็นรูปแบบของเจดีย์รุ่นแรกๆ ที่รับอิทธิพลศิลปะพม่า ในระยะเริ่มแรกของอาณาจักรล้านนา คือ ราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 19 และอาจเป็นไปได้ที่รูปแบบของเจดีย์องค์นี้ เป็นต้นแบบของเจดีย์แบบมีเรือนธาตุ ซึ่งเชื่อว่าเกิดขึ้นก่อนเจดีย์อื่น ๆ ในล้านนา

บรรณานุกรม

- ชุ่ม ณ บางช้าง. นำชมโบราณวัตถุสถานในจังหวัดเชียงใหม่, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมศาสนา 2516.
- ประชาภิกรจักร (แหม่ม บุญนาค), พระยา. พงศาวดารโยนก, (พิมพ์ครั้งที่ 7) กรุงเทพฯ : บุรินทร์การพิมพ์, 2516.
- ประเสริฐ ณ นคร. “สุโขทัย – อโยธยา และเชียงใหม่ในตำนานสิบห้าราชวงศ์, สารัตถคดี ประเสริฐ ณ นคร ที่ระลึกในโอกาสที่ได้รับพระราชทานปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527.
- พรพรรณ เลหาศิรินาถ. ความสัมพันธ์ ของ มอญ พม่า และสุโขทัยระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 – 20 วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร 2517.
- พิระยะ ไกรฤกษ์. ประวัติศาสตร์ศิลป์ในประเทศไทย ฉบับคู่มือนักศึกษา, กรุงเทพฯ : อัมรินทร์การพิมพ์, 2528.
- _____ . คำบรรยายวิชาโบราณคดีประเทศไทยเดี่ยว (พม่า) ครั้งที่ 17 คณะโบราณคดี, มหาวิทยาลัยศิลปากร, กันยายน 2517, (อัดสำเนา).
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. “วัดสะดือเมือง : การบูรณะและความรู้จากข้อมูลใหม่” ล้านนาไทย, เชียงใหม่ : ทิพย์เนตรการพิมพ์ 2527.
- รัตนปัญญาเถระ, พระ. ชินกาลมาลีปกรณ์ (พิมพ์ครั้งที่ 4) แปลโดย แสง มนวิฑูรในงานพระราชทางเพลิงศพ ศ.แสง มนวิฑูร 2516.
- ศิลปากร, กรม. “พงศาวดารพม่ามอญ”, ประชุมพงศาวดารภาคที่ 1 , เล่ม 2 พระนคร : อรุณสภา, 2506.
- _____ . การขึ้นทะเบียนโบราณสถานภาคเหนือ, กรมศิลปากร ดำเนินการจัดพิมพ์, 2525.
- _____ . ประชุมพงศาวดารภาคที่ 61, (พิมพ์ครั้งที่ 3) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ชวนชม 2525.
- สงวน โชติสุขรัตน์. ตำนานเมืองเหนือ, พระนคร : โรงพิมพ์แม่บ้านการเรือน, 2508.

A.B. Griswold. **Wat Pra Yun. Reconsidered**, The Siam Society Monograph No. 4,
Bangkok, 1975.

Aung Thaw. **Historical Sites in Burma**, Rangoon : The Ministry of Union Culture
Government of the Union of Burma 1972.

G.H. Luce. **Old Burma Early Pagan**, Bol.I III : New York : Artibus Asiae and the
Institute of Fine Arts, New York University, 1970.

Ministry of Union Culture Revolutionary Govt. of the Union of Burma, **Pictorial Guide to
Pagan**, Rangoon : Printed at The University Press Institute of Economic Building
University Estate, 1971.